כיתה י' | תנ"ך | שיעור 2 מתוך 8 | 45 דק' | בראשית יד, א-כד

ממלכתי: סיפורי אברהם (בראשית יב-כה) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

מלחמת המלכים: "אם מחוט ועד שרוך נעל"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את מלחמת ארבעת המלכים בחמישה, את שביית לוט ואת יציאת אברם להצילו (יד, א-טז)
- התלמידים ישוו בין שתי פגישות של אברם לאחר הניצחון: עם מלכי־צדק מלך שלם ועם מלך סדום (יד, יז-כד)
- התלמידים ינתחו את סירוב אברם לקחת מן הרכוש, על פי הפסוקים ופירוש רש"י ורמב"ן, וידונו באחריות, בנאמנות משפחתית ובטוהר מידות

❓ השאלה הגדולה של השיעור

למה אברם יוצא למלחמה בשביל לוט שעזב אותו, ולמה הוא מסרב לקחת את השלל?

אברם שומע "כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו" ויוצא מיד. אחרי הניצחון הוא אומר למלך סדום: "אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל, וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ".

🧪 פתיחה

מציגים לכיתה שאלה: "חבר שנפרד מכם בכעס נקלע לצרה. האם אתם חייבים לעזור לו?" ואחריה שאלה שנייה: "ואם אחרי שעזרתם מציעים לכם פרס גדול, תקבלו?" מצביעים, ומשאירים את התוצאות על הלוח לסוף השיעור.

📖 הסבר למורה

המלחמה. הפרק פותח בתיאור "בינלאומי" של מלחמה: ארבעה מלכים מן המזרח ("אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר") נגד חמישה מלכי ערי הכיכר. אחרי "שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר" מלכי הכיכר מורדים, ונוחלים תבוסה. רק אז מתברר למה הסיפור מסופר: "וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם". הבחירה של לוט בפרק יג, לגור בסדום, הובילה אותו לשבי.

אברם הלוחם. זו הפעם היחידה בתורה שאברם מתואר כלוחם: "וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ, שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת". הכתוב קורא לו "לְאַבְרָם הָעִבְרִי", כינוי שמדגיש את זרותו בארץ, ובכל זאת הוא מנצח את

המלכים החזקים. הוא מחזיר הכול: "וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב". לוט נקרא כאן "אחיו", אף שהוא בן אחיו, הד ל"אנשים אחים" בפרק יג.

שתי פגישות. לאחר הניצחון שני מלכים יוצאים לקראתו. מלכי־צדק מלך שלם, "וְהוּא כֹהֵן, לְאֵל עֶלְיוֹן", מביא "לֶחֶם וָיָיִן", מברך את אברם ואת האל, ואברם נותן לו "מַעֲשֵׂר, מִכֹּל". מלך סדום, לעומתו, מציע עסקה: "תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ, וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ". אברם מסרב בשבועה, "וְלֹא תֹאמַר, אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם". הניגוד בין המלכים, אחד מברך ואחד מתמקח, הוא המפתח לסוף הפרק. אברם דואג גם לשותפיו: "עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא, הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק יד, פסוקים א-כד

(א) וַיְהִי, בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר, אַרְיוֹךְ, מֶלֶךְ אֶלָסָר; כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם, וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם.

(ב) עָשׂוּ מִלְחָמָה, אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם, וְאֶת־בִּרְשַׁע, מֶלֶךְ עֲמֹרָה; שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה, וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבֹיִים, וּמֶלֶךְ בֶּלַע, הִיא־צֹעַר.

(ג) כָּל־אֵלֶּה, חָבְרוּ, אֶל־עֵמֶק, הַשִּׂדִּים: הוּא, יָם הַמֶּלַח.

(ד) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר; וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה, מָרָדוּ.

(ה) וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר, וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ, וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם, וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם; וְאֵת, הָאֵימִים, בְּשָׁוֵה, קִרְיָתָיִם.

(ו) וְאֶת־הַחֹרִי, בְּהַרְרָם שֵׂעִיר, עַד אֵיל פָּארָן, אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר.

(ז) וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט, הִוא קָדֵשׁ, וַיַּכּוּ, אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי – וְגַם, אֶת־הָאֱמֹרִי, הַיֹּשֵׁב, בְּחַצְצֹן תָּמָר.

(ח) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה, וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים, וּמֶלֶךְ בֶּלַע, הִוא־צֹעַר; וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה, בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים.

(ט) אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם, וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם, וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר, וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָסָר – אַרְבָּעָה מְלָכִים, אֶת־הַחֲמִשָּׁה.

(י) וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים, בֶּאֳרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר, וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה, וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה; וְהַנִּשְׁאָרִים, הָרָה נָסוּ.

(יא) וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה, וְאֶת־כָּל־אָכְלָם – וַיֵּלֵכוּ.

(יב) וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם, וַיֵּלֵכוּ; וְהוּא יֹשֵׁב, בִּסְדֹם.

(יג) וַיָּבֹא, הַפָּלִיט, וַיַּגֶּד, לְאַבְרָם הָעִבְרִי; וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי, אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר, וְהֵם, בַּעֲלֵי בְּרִית־אַבְרָם.

(יד) וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו; וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ, שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וַיִּרְדֹּף, עַד־דָּן.

(טו) וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו, וַיַּכֵּם; וַיִּרְדְּפֵם, עַד־חוֹבָה, אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל, לְדַמָּשֶׂק.

(טז) וַיָּשֶׁב, אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ; וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב, וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם.

(יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם, לִקְרָאתוֹ, אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר, וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ – אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה, הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ.

(יח) וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם, הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן; וְהוּא כֹּהֵן, לְאֵל עֶלְיוֹן.

(יט) וַיְבָרְכֵהוּ, וַיֹּאמַר: בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

(כ) וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן, אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ; וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר, מִכֹּל.

(כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם, אֶל־אַבְרָם: תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ, וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ.

(כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם, אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם: הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־ה' אֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

(כג) אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל, וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ; וְלֹא תֹאמַר, אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם.

(כד) בִּלְעֲדַי, רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים, וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי: עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא, הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם. {ס}

בשיעור אפשר לקרוא את א-יא בסיכום קצר של המורה, ולהתמקד בקריאה צמודה של יב-כד.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל" (בראשית יד, כג)

💭 **מפרשים:** רש"י: "אֲעַכֵּב לְעַצְמִי מִן הַשִּׁבְי", וגם "וְאִם תֹּאמַר לָתֵת לִי שָׂכָר מִבֵּית גְּנָזֶיךָ, לֹא אֶקַּח", כי "שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחַנִי לְעַשְּׁרֵנִי".

📜 **כתוב:** "וַיְהִי, בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר" (בראשית יד, א)

💭 **מפרשים:** רמב"ן: "הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֵרַע לְאַבְרָהָם לְהוֹרוֹת כִּי אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת תַּעֲמֹדְנָה לִמְשֹׁל בָּעוֹלָם, וּבַסּוֹף יִתְגַּבְּרוּ בָּנָיו עֲלֵיהֶם". לפי הרמב"ן, הסיפור הוא גם רמז להיסטוריה של עם ישראל.

📜 **כתוב:** "וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם, הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן" (בראשית יד, יח)

💭 **מפרשים:** רש"י: "כָּךְ עוֹשִׂים לִיגִיעֵי מִלְחָמָה"; ולפי המדרש מלכי־צדק "הוּא שֵׁם בֶּן נֹחַ".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: לעזור לחבר שעזב? לקבל פרס? (5 דקות)
2. המלחמה בקצרה (א-יב) ומפת המלכים; למה לוט נשבה? (7 דקות)
3. קריאה צמודה: אברם יוצא להציל את לוט (יג-טז) (8 דקות)
4. שתי פגישות: טבלת השוואה בין מלכי־צדק למלך סדום (יז-כד) (10 דקות)
5. כתוב / מפרשים: רש"י על "אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל" ורמב"ן על ארבע המלכויות (9 דקות)
6. חזרה להצבעה מהפתיחה וכרטיס יציאה (6 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. איך נודע לאברם על שביית לוט, ומה עשה (יד, יג-טז)?
2. מה הציע מלך סדום לאברם, ומה ענה אברם (יד, כא-כד)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה הכתוב מדגיש שאברם לא ייקח "מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל"? מה הוא רוצה למנוע?
2. מה ההבדל בין מה שאברם נותן למלכי־צדק לבין מה שהוא מסרב לקחת ממלך סדום?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם יש מצבים שבהם מוסרי לסרב לפרס שמגיע לכם? תנו דוגמה.
2. אברם מתעקש שהשותפים שלו יקבלו את חלקם. מה זה מלמד על מנהיגות?

🏁 סיכום השיעור

בפרק יד אברם מתגלה כאיש של אחריות ושל טוהר מידות: הוא יוצא להציל את לוט למרות הפרידה, ומסרב ליהנות מרכוש סדום כדי שאיש לא יאמר שמלך סדום העשיר אותו. ההבטחה של ה׳ (יב, ב) היא מקור העושר שלו, לא השלל. מיד אחר כך, בפרק טו, ה׳ אומר לו "אַל־תִּירָא אַבְרָם".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "דבר אחד שאברם סירב לקחת, ולמה לדעתי סירב: ..."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: הניגוד בין שני המלכים (ברכה מול עסקה), והכינוי "לְאַבְרָם הָעִבְרִי".
- רקע היסטורי-גאוגרפי בקצרה: מלכים מן המזרח, עמק השדים וים המלח; הסיפור כהצגת אברם כדמות בעלת מעמד בין העמים.
- דיון ערכי פתוח: טוהר מידות בשלטון ובציבור, ניגוד עניינים, ונאמנות משפחתית גם אחרי סכסוך.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (יד, כג): "שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִבְטִיחַנִי לְעַשְׁרַנִי", ביטחון בה׳ כבסיס לסירוב.
- רמב"ן (יד, א): ארבע המלכויות, "מעשה אבות סימן לבנים".
- רש"י (יד, יח) ומלכי־צדק כ"שֵׁם בָּן נֹחַ"; ומקור למעשר מכל.
- מידות: גמילות חסד עם קרוב שפגע, ושנאת בצע.

💡 הערות למורה

השיעור מחבר בין פרק יג לפרק טו: לוט שבחר בסדום נשבה, ואברם שוויתר מציל אותו. אין צורך ללמד את כל שמות המלכים; מספיק להבין את התמונה הכללית. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

שאלות הבנה על המלחמה וההצלה, טבלת השוואה בין שני המלכים, רש"י ורמב"ן, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית יד (מכון ממרא)
- רש"י על בראשית יד, יח (ספריא)
- רש"י על בראשית יד, כג (ספריא)
- רמב"ן על בראשית יד, א (ספריא)

מחוון: מלחמת המלכים: "אם מחוט ועד שרוך נעל"

1. לוט גר בסדום ("וְהוּא יֹשֵׁב, בִּסְדֹם"), ולכן כשמלך סדום הובס, לוט נלקח עם רכוש העיר. הבחירה בסדום, שנראתה טובה (יג, י), הובילה לשבי.
2. למשל: "וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו"; "וַיַּכֵּם; וַיִּרְדְּפֵם, עַד־חוֹבָה"; "וַיָּשֶׁב, אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ"; הרדיפה "עַד־דָּן". כל שני פרטים מוסברים.
3. מלכי־צדק: מביא "לֶחֶם וָיָיִן"; מברך את אברם ואת "לְאֵל עֶלְיוֹן"; אברם נותן לו "מַעֲשֵׂר, מִכֹּל". מלך סדום: מציע "תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ, וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ"; אברם מסרב בשבועה ("הֲרִמֹתִי יָדִי").
4. אברם לא רוצה שייאמר שעושרו בא ממלך סדום. לפי רש"י, ה' הבטיח לעשר אותו, והוא רוצה שהעושר יהיה מברכת ה' ולא ממתנה של מלך רשע.
5. לפי הרמב"ן, ארבעת המלכים רומזים לארבע המלכויות שישלטו בעולם, ובסוף בני אברהם יגברו עליהן. עמדה אישית מנומקת מתקבלת.
6. אין סתירה: אברם מוותר על מה שמגיע לו עצמו, אבל לא מוותר על זכויות של אחרים שנלחמו או שמרו. הוויתור שלו הוא אישי, והוא דואג שלא ייפגעו שותפיו.
7. תשובה טובה: לוחם, יציאה מיידית וניצחון (יד-טז); איש מוסר, מעשר למלכי־צדק, סירוב לשלל, דאגה לשותפים (כ-כד); רש"י: הביטחון בהבטחת ה'. עמדה: למשל שהסירוב חשוב יותר כי הוא מבדיל את אברם מהמלכים. ניקוד מוצע: פסוקים 7, רש"י 5, ניתוח 4, עמדה מנומקת 4.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק וספורנו מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: סיפורי אברהם (בראשית יב-כה) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.